

*Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
„Európa és a magyarság a 18–20. században” doktori program*

*Università degli Studi di Roma „La Sapienza”, Facoltà di Scienze Politiche
Dottorato di ricerca in „Storia dell’Europa”*

HAMERLI PETRA

**MAGYAR–OLASZ KAPCSOLATOK ÉS
REGIONÁLIS HATÁSAIK (1927–1934)**

**Rapporti italo–ungheresi nel contesto
regionale (1927–1934)**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Témavezetők:

Dr. habil. Hornyák Árpád PhD, egyetemi docens
Dott. Alessandro Vagnini PhD, docente a contratto

Pécs, 2018.

1. A dolgozat témája és időkerete

Doktori értekezésemben Magyarország és Olaszország 1927 és 1934 közötti, elsősorban diplomáciai kapcsolatait vizsgálom. A magyar–olasz kapcsolatokat 2011-ben, MA tanulmányaim alatt kezdtem kutatni, amelynek során a két államnak a padovai fegyverszünet aláírásától (1918. november 3.) a Tanácsköztársaság végéig (1919. augusztus 1.) tartó időszakban történt közeledését vettem górcső alá. Noha az 1920-as évek elején is folytak „puhatolózások” a két ország között, a hivatalos, szerződéssel dokumentált kapcsolatfelvétel csak 1927-ben történt meg.

Ez teszi indokolttá dolgozatom kezdő dátumát, amely az olasz–magyar barátsági, békéltető eljárási és választott bírósági szerződés aláírása, 1927. április 5-e. Tekintve, hogy az államközi szerződések nyilvánvalóan nem egyik pillanatról a másikra születnek, hanem az aláírási ceremónia néhány percét hosszabb-rövidebb tárgyalások előzik meg, disszertációmban fontosnak tartottam részletesebben kitérni az előzményekre is.

A kezdőpontnál több magyarázatra szorul a záró dátum: a római jegyzőkönyvek aláírása, 1934. március 17-e, amely olasz–osztrák–magyar együttműködést eredményezett. Noha Olaszország külpolitikájában markáns, jól érzékelhető fordulat kétségtelenül 1935-ben, az afrikai gyarmatosító ambíciók előtérbe kerülésével, illetőleg a végeredményben az olasz–német szövetséget eredményező abesszíniai háború kirobbanásával következett be, a magyar–olasz kapcsolatok virágkorának tekinthető hét éves időszak már valamivel korábban lezárult. Véleményem szerint a római jegyzőkönyvek aláírása tekinthető Olaszország utolsó – mondhatni, kétségbeesett – kísérletének arra, hogy megakadályozza a német térnyerést a közép-európai térségben. Az olasz–osztrák–magyar együttműködés dokumentálását

megelőző, 1929 és 1933 között kisebb-nagyobb megszakításokkal folyó tárgyalásokról szóló források ugyanis egyértelműsítik, hogy – noha a felek igyekeztek hangsúlyozni, hogy az aláírtak nem tekinthetők Németország elleni lépésként – Olaszország legfőbb célja a jegyzőkönyvekkel az Anschluss megakadályozása volt. Ennek a deklarált célnak köszönhető az is, hogy mind Anglia, mind pedig Franciaország – amelyek ugyancsak elejét kívánták venni a német terjeszkedésnek – hallgatólagosan beleegyezett az olasz–osztrák–magyar blokk létrehozásába. A római jegyzőkönyvek ugyanakkor előrevetítették azt, hogy a magyar-olasz viszony további alakulása nagyban fog függeni Németország politikai lépéseitől, így 1934-ben végeredményben lezárult az a korszak, amikor Magyarország legfontosabb politikai partnere Olaszország volt. Ezt követően Németország fokozatosan átvette ezt a szerepet.

Amint azt a fentiek is érzékeltetik, a két világháború közötti időszak magyar–olasz kapcsolatai az 1927 és 1934 közötti esztendőkből voltak a legintenzívebbek, ami témaválasztásom egyik okát is jelenti. Ezen túlmenően szerencsének tarthatom, hogy a témáról mind ez ideig nem született monográfia, és résztanulmányok is csak csekély számban fordulnak elő róla. Magyarország és Olaszország kapcsolatainak e szelete csak széleskörű forrásfeltáró munkával, több levéltár dokumentumainak összevetésével, azaz a szó szoros értelmében vett alapkutatóval rekonstruálható, ami még tovább növelte a kutatás iránti motivációm, mivel a levéltári források azok, amelyek segítségével leginkább lehetőség kínálkozik új eredmények felmutatására. Az alapkutató mellett disszertációm azért is relevánsnak tartom, mert az időszak magyar–olasz kapcsolatainak története – mint látni fogjuk – rendkívül sok elemet magában foglal, amely a széles nemzetközi kontextusba helyezés igényét teremti

meg. Ebből fakadóan a téma internacionális szinten is számos perspektívát kínál.

Dolgozatom számos olyan elemet tartalmaz, amelynek tárgyalása egy Magyarország és Olaszország kapcsolatairól szóló dolgozatban első ránézésre talán furcsának tűnhet. A két ország viszonya azonban nem vizsgálható kizárólag a bilaterális szerződések és a kétoldalú levelezések mentén, mert egy ilyesfajta elemzés csupán a szövetség egyes elemeinek magyarázat és nemzetközi keretbe ágyazás nélküli papírra vetése lenne. A téma kutatása csupán a regionális, azaz a közép-európai és a balkáni hatások figyelembe vételével nyer értelmet.

Ennek megfelelően munkám szubjektív célja a személyes érdeklődésemnek megfelelő vizsgálódáson túl annak bizonyítása is, hogy a mai történetírásban meglehetősen mostoha sorsra ítélt diplomáciatörténet továbbra sem elhanyagolható, mivel egyfelől vannak még feltáratlan fejezetei, másfelől egy alapkutatást követően megírt politikatörténeti munka a diplomácia útvesztőin túl olyan információkra is rávilágít, amelyek elengedhetetlen háttérét jelentik a társadalom-, a kisebbség-, a művelődés- és a gazdaságtörténeti kutatásoknak.

Összességében, dolgozatom fő célja egy olyan disszertáció, majd monográfia elkészítése, amely mind a magyar-, mind az olasz történetírás számára relevánsnak tekinthető. Ennek megfelelően dolgozatomnak egy hosszabb olasz nyelvű összegzés is részét képezi, amelynek elkészítésére a co-tutelle képzésnek köszönhetően nyílt lehetőségem.

Fontosnak tartom hangsúlyozni azt is, hogy – noha az értekezésben a gazdasági és kulturális kapcsolatok is röviden bemutatásra kerülnek, amennyiben azok a diplomáciai kapcsolatokra befolyással voltak – fő célom Magyarország és Olaszország diplomáciai, politikai kapcsolatainak bemutatása. Ennek megfelelően nem tértem ki olyan, a két ország viszonya esetében

esetlegesen felvethető kérdésekre, mint például a Horthy-korszak politikájának és a fasiszta berendezkedésnek az összevetése, a belpolitikai problémák taglalása, a részletes gazdasági-statisztikai elemzések, vagy a kultúra berkein belül az olyan aspektusok bemutatására, mint az irodalmi-, a képzőművészeti-, a filmes-, illetőleg a sportkapcsolatok.

2. A dolgozat felépítése és eredményei

Elsősorban a budapesti, a római és a vatikáni levéltárak iratanyagára, valamint diplomáciai dokumentumgyűjteményekben fellelhető forrásokra alapozott kutatásom eredményei alapján úgy vélem, hogy a két világháború közötti időszak magyar–olasz kapcsolatai négy nagyobb szakaszra oszthatóak:

1. 1918 (az I. világháború vége)–1927 (az olasz–magyar barátsági szerződés aláírása)
2. 1927–1934 (a római jegyzőkönyvek aláírása)
3. 1934–1938 (a magyar–olasz–osztrák blokk évei, Ausztria Németország általi bekebelezéséig, az Anschlussig)
4. 1938–(1940, Olaszország belépése a II. világháborúba)–1943 (az olasz fegyverszünet)

E négy szakasz közül disszertációmban a második, 1927 és 1934 közötti időszakot vizsgálom részletesen. Mint említettem, meglehetősen hosszan bemutattam az olasz–magyar barátsági szerződés aláírásának előzményeit is annak érdekében, hogy munkámat megfelelő keretbe ágyazzam. Ennek során igyekeztem kitérni a két állam alapvető külpolitikai elgondolásaira is.

Olaszország estében Mussolini – különösen az 1930-as évektől kezdve – fő célként azt jelölte meg, hogy „mare

nostrummá” tegye a Földközi-tengert. Ennek eléréséhez nemcsak az afrikai gyarmatosításra (Líbia, Eritrea, Etiópia) volt szükség, hanem arra is, hogy az olasz állam befolyása alá vonja az Adriát, mint a Földközi-tenger öblét. Így az olasz külpolitikai célok elérésének első feltétele az adriai rivális, Jugoszlávia kiiktatása volt (Badoglio-terv), amelynek köszönhetően Olaszország nem mellesleg a Balkánon és Közép-Európában is megvethette a lábát. Magyarország ebben a viszonyrendszerben a jugoszláv állam gyengítését volt hivatott elősegíteni, ami különösen megmutatkozott a horvát és macedón szeparatisták támogatása esetében, amely a magyar–olasz együttműködés egyik fontos pontját jelentette a vizsgált időszakban.

Magyarország legfőbb külpolitikai célja a két világháború között a trianoni békeszerződés revíziója volt, és ezáltal a benne foglalt rendelkezések értelmében elveszített területeinek visszaszerzését kívánta, amelynek legnagyobb akadályát a kisantant léte jelentette. 1927-től, az antanthatalmak katonai ellenőrzésének megszűnését követően a politikai vezetés egyre nyíltabban hirdette az „aktív” revíziós politikát, amelyben teret kapott az az elgondolás, miszerint a kisantant bomlasztását elősegítheti az is, ha a tagállamok egyike gyengül. Ily módon a jugoszláv-ellenes olasz törekvések találkoztak a magyar érdekekkel, és – amint azt a korszakot és a régiót kiválóan ismerő Rodolfo Mosca olasz történész megfogalmazta – *„Magyarország és Olaszország felismerték, hogy történelmi és kulturális értékeik tekintetében egymás egyedüli, méltó társai Közép-Európában, s természetes szövetségesek”*.¹ Magyarországon a miniszterelnök, Bethlen István – akinek külpolitikai koncepcióját legrészletesebben Ormos

---

¹ MOSCA, Rodolfo: *L'Ungheria contemporanea*. Bologna, Zanichelli 1928. 173.

Mária ismertette tanulmányában² – fogalmazott meg hasonlót, aki a „szláv veszély” megelőzése érdekében szorgalmazta a magyar–olasz szövetség megkötését.

Úgy vélem, hogy a magyar–olasz barátság célját legtömörebben Renzo De Felice foglalta össze, aki úgy ítélte meg, hogy a magyar kormány Olaszországban biztos támogatót keresett a revízió kivitelezéséhez. Az olasz külpolitikában Magyarországnak egyfelől Jugoszlávia elszigetelésében volt szerepe, másfelől pedig Olaszország, Ausztriát is bevonva az együttműködésbe, a magyar államra kívánt támaszkodni a német hegemon törekvések megfékezésében, és abban, hogy mérsékelje Franciaország befolyását a térségben.³

A külpolitikai célok ismertetése során kitértem a Jugoszlávia körbekerítését, illetve felbomlasztását célzó, Pietro Badoglio tábornok nevével fémjelzett tervre, továbbá a Horthy Miklós által 1926. augusztus 29-én elmondott mohácsi beszédre is. Ebben a kormányzó ugyan a magyar–jugoszláv kapcsolatok megerősítésének fontosságát hangsúlyozta, ám az általam vizsgált dokumentumok ismeretében úgy gondolom, hogy Hornyák Árpád és Vizi László Tamás álláspontját tekinthetjük helyesnek,⁴ akik szerint a beszéd valódi célja

---

² ORMOS Mária: *Bethlen koncepciója az olasz–magyar szövetségről (1927–1931)*. Történelmi Szemle, 1971/1–2. 133–156. (Olaszul: ORMOS Mária: *L'opinione del conte Stefano Bethlen sui rapporti Italo–Ungheresi (1927–1931)*. Storia Contemporanea, 1971/2. 283–314.)

³ DE FELICE, Renzo: *Mussolini il duce. Vol. I. Gli anni del consenso, 1929–1936*. Torino, Einaudi 1974. 359.

⁴ HORNYÁK Árpád: *A mohácsi beszéd*. In: III. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia. Az integrálódó Európa földrajza. Pécs, PTE 2004. 272–276.; és VIZI László Tamás: *„Hiszem és remélem, hogy...hamarosan visszatérhet a régi barátság és megértés”*. Horthy Miklós mohácsi beszéde és a szerb

Olaszország figyelmének felkeltése volt. A barátsági szerződés közvetlen előzményének tartom továbbá Klebelsberg Kuno kultuszminiszter 1927 márciusában tett római látogatását, amelynek eredményeképp sor került Magyarország és Olaszország kulturális kapcsolatainak megerősítésére. Ennek ma is látható hozadéka a Római Magyar Akadémia (Collegium Hungaricum) és a római egyetemen működő magyar tanszék felállítása volt. Ennek fényében elmondható, hogy – noha a magyar–olasz kapcsolatfelvétel fő célja eredendően a politikai együttműködés volt – a kulturális kapcsolatok tudtak máig tartó hatásúvá fejlődni.

Az olasz–magyar barátsági szerződés aláírását követően – amelynek tartalmát és nemzetközi fogadtatását ugyancsak összegzi a dolgozat – a két állam viszonyában közös diplomáciai lépések voltak igazán látványosak, és a politikai kapcsolatok tekinthetőek intenzívnek és jelentősnek. Az olasz diplomácia a gazdasági kapcsolatokat, a kulturálisakhoz hasonlóan, ugyancsak igyekezett eszközként felhasználni politikai céljainak eléréséhez – születtek is kereskedelmi megállapodások a két állam között –, azonban Olaszország nem rendelkezett elegendő gazdasági potenciállal ahhoz, hogy „egyeduralkodóvá” váljon ezen a téren. Ebből fakadóan az 1920-as években Anglia és Franciaország, az 1930-as esztendőben pedig Németország jelentettek erős ellenfelet Olaszország számára a régió feletti gazdasági befolyás megszerzését tekintve. Ugyancsak fontosak voltak a két állam közötti katonai kapcsolatok, miután a magyar revíziós törekvések

---

orientáció alternatívája a magyar külpolitikában. Közép-Európai Közlemények. 2013/4. 7–38.

sikerre vitelének elengedhetetlen feltétele volt az ország felfegyverzése. Bár dolgozatomban a fenti pontok mindegyikére igyekszem röviden kitérni, fontosnak tartom ismételten hangsúlyozni, hogy disszertációm elsődleges célja a diplomáciai kapcsolatok részletes bemutatása, így azokat a többi aspektusnál jóval mélyebben elemzem.

Ismeretes, hogy a barátsági szerződéshez egy titkos záradék is tartozott, amely a mindkét fél érdeklődésére számot tartó politikai kérdések esetében kölcsönös támogatást helyezett kilátásba.⁵ A kutatás során arra a következtetésre jutottam, hogy e mondatot a gyakorlatban úgy kell értelmezni, hogy Olaszország a magyar revíziós törekvések támogatásához, Magyarország pedig az olaszok jugoszláv-ellenes törekvéseinek kivitelezéséhez ígért segítséget. Úgy vélem, hogy e két elem jelentette az 1927 és 1934 közötti magyar–olasz kapcsolatok sarkalatos pontjait, így disszertációmban ezeket a pontokat kezelem leghangsúlyosabban. Ezzel együtt, mint látni fogjuk, a korabeli dokumentumokban „osztrák kérdés” címmel illetett probléma, vagyis az, hogy Ausztriát sikerül-e bevonni a magyar–olasz együttműködésbe, ugyancsak fontos kérdést jelentett.

A jugoszláv-ellenes olasz törekvésekben játszott magyar szerep kitűnően alátámasztja azt az előbbieken említett állítást, miszerint két állam diplomáciai kapcsolatai nem vizsgálhatóak pusztán bilaterális alapon, ugyanis a Jugoszláviához való viszony – különösen az 1920-as években – nagyban meghatározta az olasz külpolitika irányait. Az 1920-as évek közepére kiforrottak a magyar politikai elképzelések is, amelyekbe remekül

---

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL). Politikai Osztály Reservált Iratai (K 64). 24. csomó. 23. tétel. 1927. 73. res. pol. 1927. Feljegyzés Barcza és Durini beszélgetéséről, 1927. február 19.

illeszkedtek a délszláv állam gyengítését célzó olasz aspirációk. Utóbbiak kivitelezésére az etnikailag rendkívül sokszínű, ám a szerb Karađorđević-dinasztia által erősen centralizált Jugoszláviától elszakadni kívánó szeparatista csoportok kínálták a legjobb lehetőséget. Noha függetlenségük érdekében szervezkedtek a koszovói albánok és a montenegróiak is, a két legjelentősebb szeparatista csoport a macedónok és a horvátok körében formálódott.

A 19. század végén alapított Belső Macedón Forradalmi Szervezet (VMRO) magyar–olasz kapcsolatait – vagy helyesebben szólva, kapcsolatfelvételi kísérletét – eddig még nem vizsgálták Magyarországon, ám bár a szervezetben mind a magyar, mind az olasz kormány kitűnő eszközt látott Jugoszlávia gyengítéséhez, így 1927 folyamán kiépítették kapcsolataikat a macedón vezetőkkel. A VMRO-val való viszonyt azonban beárnyékolta, hogy a szervezet sorozatosan terrorcselekményeket követett el, s a gyilkosságok nem ritkán a macedón párt különféle frakciói közötti belviszály eredményeképp történtek. Ennek következményeképp a VMRO nem tudta betölteni azt a szerepet, amelyet a magyar és az olasz diplomácia a kisantant, illetve Jugoszlávia gyengítésében szánt neki, így a kapcsolatok nagyon hamar fellazultak.

Sokkal többet lehetett remélni a horvát szeparatistáktól, akiknek szerveződése gyakorlatilag két szálon futott. Az egyik szárnyat, amelynek magyar és olasz kapcsolatait szintén nem vették még nagyító alá, az előbb Stjepan Radić, majd 1928. július 20-án bekövetkezett halálát követően Vladimir Maček által vezetett Horvát Parasztpárt jelentette. A párt egy mérsékelt szeparatista irányvonalat képviselt, amely – noha végcélul Horvátország függetlenségét tűzte ki – végső soron

hajlandónak mutatkozott a szerb vezetésű kormánnyal való, kompromisszumos megegyezésre is.⁶

A radikálisabb szárnyat Ante Pavelić vezette, aki Olaszországban, Mussolini segítségével alapította meg a Horvátország függetlenségét akár fegyverrel is kivívni kész Usztasa Mozgalmat. Disszertációm e tekintetben is hozott új eredményeket, amely főként a bőséges olasz forrásanyagnak köszönhető. Az eredmények közül a számomra legmeglepőbb az, hogy annak ellenére, hogy Jugoszlávia felbomlásztásában főként Olaszország volt érdekelt, mindkét szeparatista csoport vezetőivel a magyar politikusok vették fel először a kapcsolatot, s aztán a magyarság közvetítésével bontakozott ki az Olaszországgal való együttműködés. Ez a támogatás az 1934. október 9-én, I. Sándor ellen elkövetett marseille-i merénylet után vált felettebb kínossá a magyar és olasz kormányok számára, amit Ormos Mária részletesen vizsgált monográfiájában.⁷ A kutatás során lehetőségem volt megvizsgálni a merénylettel kapcsolatos olasz dokumentumokat is, amelyek alátámasztják az eddigi ismereteket.

A jugoszláv-ellenes törekvések támogatásáért cserébe a magyar kormány a revíziós célok támogatását várta Olaszországtól. 1926–1927 fordulójára az antant megszüntette Magyarország katonai és pénzügyi ellenőrzését, amit a magyar kormány jelentős diplomáciai sikerként könyvelhetett el. Ezt követően megkezdődhetett az úgynevezett „aktív” külpolitika, amely nyíltan hirdette, hogy a magyar kormány elsődleges célja a trianoni

---

⁶ Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri (ASMAE). Affari Politici (AA. PP). 1919–1930. Jugoslavia. Busta 1341. Fasc. Rapporti politici. Telegramma n. 6195. 1928. október 17.

⁷ ORMOS Mária: *Merénylet Marseille-ben*. Budapest, Kossuth 1984.

békeszerződés revíziója volt. Noha a magyar politikai elit túlnyomó többsége békés, tárgyalásos úton megvalósuló békerevíziót kívánt, a vezetésnek fel kellett készülnie egy esetleges támadásra az utódállamok részéről, amelyektől a revízió esetén területeket csatolnának el. Magyarországnak azonban gyakorlatilag nem volt hadserege, miután a trianoni békeszerződés 35 ezer főben maximalizálta a magyar katonaság létszámát, korlátozta a fenntartható felszerelést és megtiltotta a fegyvergyártást, így a revízió előkészítésének első lépése az ország felfegyverzése volt. Arról, hogy Olaszország ebben Magyarország segítségére lesz, Bethlen és Mussolini már a barátsági szerződés aláírásakor megállapodtak.

Bár a szakirodalom inkább az angolok propagandatevékenységét emeli ki a revízió kapcsán, az olasz források és a korabeli visszaemlékezések más megvilágításba helyezik a kampány hátterét, így dolgozatom e tekintetben is hozott új adalékokat. A már sokak által vizsgált Rothermere-kampány kapcsán először Zeidler Miklós említette, hogy Mussolini is szerepet játszhatott annak elindításában,⁸ amit alátámasztanak az olasz források is. Ezen túl Mussolini maga is több beszédben kitért a Trianonban aláírtak revideálásának szükségességére, aminek köszönhetően rendkívüli népszerűsége tett szert Magyarországon. Mindazonáltal helytálló az a megállapítás, miszerint nem volt indokolt sem az a lelkesedés, amivel ezeket az olasz megnyilvánulásokat fogadták Magyarországon, sem pedig az a reménykedés, amellyel az olasz–magyar barátsági szerződés megkötése után a magyarság szinte biztosra vette a revízió sikerét. Mint később kifejtésre kerül a dolgozatban, maguk a beszédek is, és más források is

---

⁸ ZEIDLER Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, Kalligram 2009.

tanúsítják, hogy Mussolini a magyar revízió melletti propaganda során a „sacro egoismo”, azaz „szent önzés” jegyében elsősorban az olasz diplomáciai érdekeket tartotta szem előtt, azaz Trianon revízióját az olasz külpolitikai aspirációk szolgálatába lehetett állítani. Ezzel magyarázható, hogy Olaszország hangsúlyosan támogatta Magyarország igényét a Délvidéket illetően, ugyanis ha e régió visszakerült volna Magyarországhoz, az Jugoszlávia felbomlását, gyengülését segítette volna elő.

A revíziónak elengedhetetlen feltétele volt Magyarország felfegyverzése, amelyhez Olaszország ugyancsak támogatást ígért, s noha valóban történtek kísérletek erre, azok vagy lebukással – mint a szentgotthárdi (1928) és hirtenbergi (1933) fegyverbotrányok –, vagy kudarccal – mint a katonai kölcsön ígérete – végződtek. Úgyszintén csalódást okozott a magyar politikai körökben a négyhatalmi paktum-terv (1933), amelyben ugyan a terv kiötlője, Mussolini szót emelt a revízió szükségessége mellett és szorgalmazta azt, a francia ellenállás azonban végül nem tette lehetővé a kérdés megvitatását, és a paktum csupán egy formális együttműködési nyilatkozatként került aláírásra 1933. június 7-én.

Ugyancsak a revízió olasz pártolásához kapcsolódott az *Amici dell'Ungheria* nevű magyarbarát szervezet, amely kulturális színezettel álcázva a magyar revízió érdekében folytatott olasz propagandához biztosított intézményes keretet. A szervezet, melyet 1928-ban Balla Ignác tudósító vezetésével alapítottak Milánóban, a Gömbös-kormány idején működött legintenzívebben, legalábbis a források tanúsága szerint. Az *Amici dell'Ungheria* – a Herczeg Ferenc által vezetett Magyar Revíziós Liga tevékenységéhez kapcsolódva – elsősorban propagandairatok kiadására, illetve a magyar viszonyok megismerése érdekében szervezett kirándulások lebonyolítására vállalkozott.

Ami a magyar revíziós törekvéseket illeti, az olasz kormánynak egészen 1934 novemberéig, Gömbös térképének bemutatásáig fogalma sem volt azok természetéről. Éppen a legnagyobb elcsatolt magyar területet jelentő Erdély volt az, amelynek kapcsán a legkevésbé lehetett számítani Olaszországra. Románia esete a Bethlen-kormány idején a magyar–olasz kapcsolatok egy gyenge pontját jelentette, ugyanis a Bánát területének hovatartozása végett fennálló jugoszláv–román ellentétek miatt Románia is a jugoszláv-ellenes olasz törekvések egyik lehetséges támogatójaként szerepelt az olaszok elképzelésében. Olaszország számára azonban – amely nem idegenkedett a kettős játszmáktól, amennyiben érdekei úgy kívánták – a magyar revíziós propaganda támogatása nem zárta ki azt, hogy ezzel párhuzamosan Romániával is szorosabb kapcsolatok kialakítására törekedjen, így 1927-ben két potenciális szövetségese, Magyarország és Románia közelítésén fáradozott. Ez különösen az erdélyi magyar optánsok perében tetten érhető, amellyel kapcsolatban kevésbé ismert az, hogy az 1923-ban a Népszövetség Tanácsa elé került optánsügy megoldását Olaszország nagyban elő kívánta segíteni. Miután mind a román, mind a magyar kormány Olaszországhoz fordult támogatásért, az olaszok mindkét fél számára kedvező megoldást igyekeztek találni. Az olasz közvetítési kísérletek – amelyek ugyancsak új adalékot jelentenek a hazai történetírásban – eredményeképp kerülhetett sor az 1929-ben folyó San Remo-i tárgyalásokra. Ezen túl az Olaszországot képviselő gazdasági szakemberek – köztük Iginio Brocchi – Hágában, az 1930-ban megrendezett jóvátételi konferencián javaslatot tettek az úgynevezett Agráralap létrehozására (1930. április 28.), amelybe az utódállamoknak kötelezően fizetniük kellett egy meghatározott éves összeget kártérítésként.

Ugyancsak fontos szerepet töltött be a magyar–olasz kapcsolatokban – különösen gazdasági téren – Ausztria. Szintén Brocchi volt a kiötlője annak az elképzelésnek, amely olasz–osztrák–magyar gazdasági blokkot célzott. E terv sikerre vitele esetén Olaszország kialakíthatta volna az általa vágyott közép-európai befolyási övezetet, Magyarországnak pedig – mint az egykori dualista Monarchia egyik pillérének – a két világháború közötti időszakban is Ausztria maradt a legjelentősebb kereskedelmi partnere. Ezen felül Ausztriának a magyar–olasz együttműködés kereteibe vonásával egyfelől mindkét állam megakadályozhatónak tartotta az 1930-as évektől, különösen Adolf Hitler német kancellár hatalomra jutását követően egyre fenyegetőbbben jelentkező Anschlusst, másfelől pedig Olaszországot az az ambíció is mozgatta, hogy ha Ausztriát saját partnerévé tenné, azzal biztosítaná, hogy az olasz állam kerekedjen felül a Franciaországgal való Duna-menti rivalizálásban. Mindezek fényében elmondható, hogy Ausztria kulcsfontosságú volt annak tekintetében, hogy a három nagyhatalmi rivális, Franciaország, Németország és Olaszország közül melyik lesz Közép-Európa vezető állama.

Az Ausztriához történő közeledés első lépéseként Bethlen és Mussolini a jobboldali Heimwehr-mozgalom vezetőivel való kapcsolatfelvételt tartották, mivel a két miniszterelnök úgy vélekedett, hogy a Heimwehr képes lehet arra, hogy mérsékelje a szociáldemokraták befolyását a politikai életben, amely ez idő tájt viszonylag erősnek bizonyult Ausztriában. Bár korábban születtek magyar forrásokon alapuló tanulmányok⁹ a Heimwehr

---

⁹ KERÉKES Lajos: *Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom, 1920–1930*. Történelmi Szemle, 1961/2. 199–216.; és MURBER Ibolya: *A felíveléstől a stagnálásig. A*

magyar és olasz kapcsolatairól, az erről szóló fejezet abban a tekintetben hoz újdonságot a dolgozatomban, hogy alkalmam nyílt áttekinteni és felhasználni a kérdésre vonatkozó olasz forrásokat is. Az Ausztriával kapcsolatos magyar és olasz politikának ugyancsak fontos eleme a Habsburg-kérdés, amely egy rövid intermezzo erejéig az 1930-as évek elején, a német–osztrák vámunió tervének hatására merült fel komolyabban. A Brocchi által tervezett olasz–osztrák–magyar együttműködést a római jegyzőkönyvekkel sikerült részben megvalósítani.

E nagyobb fejezetek mellett vannak olyan, kisebb epizódok is, amelyeket érdemesnek tartok röviden megemlíteni a dolgozatban. Ide tartoznak a harmadik államokkal történő kapcsolatkeresésről szóló alfejezetek, valamint a gazdasági világválságot követő, közép-európai gazdasági kooperációt célzó törekvések közül azok, amelyek hatással voltak a magyar–olasz kapcsolatok alakulására (Brocchi-terv, német–osztrák vámunió terve).

Bethlen István – és a későbbiekben Gömbös Gyula is – úgy vélekedett, hogy a magyar–olasz együttműködés önmagában nem jelent elég garanciát a revíziós törekvések gyakorlati sikeréhez. Ehhez Németország támogatását is szükségesnek tartották, amelynek szintén érdekében állt a versailles-i békerendszer felülvizsgálata. Amint arra Ormos Mária fentebb említett tanulmánya rávilágít, Bethlen elgondolása szerint a német–magyar–olasz együttműködés azt eredményezte volna, hogy Németország és Olaszország ellensúlyozták volna egymást, miközben együttes erővel elősegítették volna a trianoni békeszerződésben foglaltak revízióját, biztosítva Magyarország felemelkedését és azt, hogy a magyarság

---

Heimwehrek magyar és olasz kapcsolatai, 1927–1929. Külügyi Szemle, 2010/2. 129–172.

ismét a nagyhatalmak között kapjon helyet Közép-Európában. E terv kivitelezéséhez a német–olasz közeledés előmozdítására volt szükség, amelyet a gyakorlatban a korszak magyar miniszterelnökei közül főként Gömbös szorgalmazott. Ennek megvalósítása azonban nehéznek bizonyult, miután Olaszország viszonylag korán felismerte a Harmadik Birodalom hegemon törekvéseit, amelyek saját külpolitikai céljait veszélyeztették.

1928 táján mindkét állam közeledni igyekezett Törökországhoz, amelynek főként Olaszország balkáni politikájában szántak szerepet. Később, 1934-ben Magyarország, Olaszország biztatására, a Szovjetunióhoz is közeledett. A „szövetségesek keresése” kapcsán fontosnak tartok kitérni az 1929. február 11-én aláírt lateráni egyezményre is, amelyet Magyarország – amely hagyományosan jó kapcsolatokat igyekezett kiépíteni a pápai állammal – örömmel fogadott. Ennek oka nemcsak az egyezmény ténye volt, hanem az is, hogy Mussolini nemzetközi tekintélyét növelte az, hogy a „Conciliazione”, vagyis az olasz és a pápai állam kiegyezése révén megoldotta a több évtizede problémát jelentő „római kérdést”, amellyel a Vatikán visszanyerte államjogi státuszát.

1929-ben kirobbant a gazdasági világválság, amely Európában 1930–1931-re érezte igazán a hatását. A Bethlen-kormány nem tudta megfelelően kezelni a gazdasági nehézségeket, ezért 1931 augusztusában Károlyi Gyula váltotta őt a miniszterelnöki poszton. Károlyi miniszterelnöksége alatt a magyar politikai középpontjában a gazdasági helyzet rendezése állt. Olaszország is elsősorban az európai gazdasági együttműködés kiépítését célozta, természetesen olyan módon, hogy abból ő maga profitáljon, gazdasági befolyáshoz jutva Közép-Európa térségében. Ennek eredményeként körvonalazódott a már ismertett

Brocchi-terv. Olaszország annak érdekében, hogy e tervet sikerre vihesse, ellenezte a többi olyan, más államokban született elképzelést – Beneš-terv, Tardieu-terv –, amelyek szintén a közép-európai államok gazdasági kooperációba vonását tűzték ki célul. Magyarország az elképzelések mindegyikét mérlegelni igyekezett, ami a magyar–olasz diplomáciai kapcsolatok átmeneti elhidegülését eredményezte a Károlyi-kormány idején.

1932 októberében Magyarországnak Gömbös Gyula személyében ismét új miniszterelnöke lett, akinek fő célja az volt, hogy a már ismertetett, Bethlen által megfogalmazott elgondolás nyomán a magyar–olasz szövetséget Németországgal egészítse ki. Gömbös első külföldi útja – 1932. november 10-én – Rómába vezetett, ahol megállapodott Mussolinival a Bethlen-kormány idején lefektetett diplomáciai kapcsolatok megerősítéséről. Gömbös miniszterelnöksége idején sikerült az olasz–osztrák–magyar gazdasági együttműködést létrehozni, amelynek részleteit a felek a római jegyzőkönyvekben rögzítették. A protokoll elsősorban a három állam gazdasági együttműködésére irányult, amely egyrészt a közöttük folyó kereskedelmet igyekezett megkönnyíteni, másrészt Olaszország gazdasági térnyerését volt hivatott előmozdítani Németországgal szemben a Duna-medencében.

A jegyzőkönyvek 1934. március 17-én történő aláírása, mint már említettem, Mussolini utolsó kísérletének tekinthető arra, hogy elejét vegye Németország közép-európai térnyerésének. Ettől kezdve a magyar–olasz kapcsolatokban jól érzékelhetővé vált az erőteljes német hatás, amely mind Magyarország, mind Olaszország politikáját egyre jobban befolyásolta. Ennek fényében a jegyzőkönyvek aláírása fordulópontnak tekinthető a magyar–olasz viszonyban, mivel ezt követően az addig Magyarország legfontosabb politikai partnerét jelentő Olaszország helyét fokozatosan Németország vette át.

A dolgozat eredményei tételesen az alábbi módon foglalhatóak össze:

- A dolgozat a magyar–olasz kapcsolatokat nem pusztán bilaterális alapon, hanem a nemzetközi, ezen belül elsősorban a közép-európai és a balkáni viszonyrendszerben mutatja be.
- Amellett, hogy az értekezésben a diplomáciai kapcsolatok bemutatása a fő cél, a munka kitér a kulturális és a gazdasági aspektusokra is, amennyiben azok a politikai kapcsolatokra hatást gyakoroltak.
- A disszertáció ismerteti a magyar revízió melletti olasz propagandatevékenységet, beleértve a négyhatalmi paktum-terv olasz dokumentumok mentén történő bemutatását is.
- A dolgozat részletesen kitér arra, hogy Magyarország milyen szerepet játszott az olaszok jugoszláv-ellenes törekvéseiben, bemutatva a Belső Macedón Forradalmi Szervezettel (VMRO), a Horvát Parasztpárttal és az Usztasával való kapcsolatokat is.
- Az értekezés ismerteti Olaszország szerepét az optánkérdés rendezésében.
- A munka bemutatja, hogy Magyarországon miként fogadták a Mussolini jelentős politikai sikerének tekinthető lateráni egyezményt.
- A munka olasz források alapján is megvizsgál olyan témákat, mint a szentgotthárdi és a hirtenbergi fegyverbotrányok, a Heimwehr magyar és olasz kapcsolatai, a mohácsi beszéd, a Római Magyar Akadémia alapítása, vagy a marseille-i merénylet.

Disszertációm megvédése után tervezem az értekezés monográfiává történő átdolgozását és megjelentetését, valamint folytatólagos terveim között szerepel az 1935 és 1943 közötti magyar–olasz kapcsolatok bemutatása, amelyhez az iratanyag feltárását mind a magyarországi, mind pedig az olaszországi levéltárakban megkezdtém.

2. A legfontosabb források

Dolgozatom elkészítése során törekedtem arra, hogy a magyar–olasz kapcsolatoknak az előbbieken ismertetett kapcsolódási pontjait elsősorban levéltári források alapján mutassam be.

A két állam diplomáciai kapcsolatainak feltérképezéséhez a hazai intézmények közül a *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának (MNL OL)* iratanyaga szolgált a legértékesebb dokumentumokkal, melyek közül kifejezetten a Külügyminisztérium Levéltára Politikai Osztályának Iratai (K 63) és annak Reservált Iratai (K 64) bizonyultak témám szempontjából a leghasznosabbnak. A K 63-as fond elsősorban az egyes országok általános politikai helyzetképét ismertető forrásokat tartalmazza, melyben Olaszországon túl az albán, az osztrák, a bolgár, a francia, a jugoszláv, a német és a török külpolitikát bemutató tételek iratai között bukkantam értékes iratokra. Evvel szemben a K 64-es fond, azaz a reservált anyagok jobbára arról adnak képet, hogy Magyarország milyen kapcsolatokat ápolt az egyes államokkal, évenkénti bontásban bemutatva azt. Az iratsomókban található dokumentumok közül a magyar–olasz viszonyra vonatkozó anyagokon túl a kutatási téma szempontjából igen hasznosnak bizonyultak azok a tételek, amelyek Magyarország

Ausztriával, Jugoszláviával, Szovjetunióval és Törökországgal való kapcsolatairól vallottak.

Az említett fondok mellett áttekintettem a magyar–olasz gazdasági viszonyokról szóló iratanyagot (Gazdasági Osztály, K 69), valamint a Jogi Osztály (K 70) iratcsomójában található államközi szerződéseket is. Sajnálatomra, a két állam kapcsolataira vonatkozóan a Számjelosztály (K 74) anyagai között csak 1931. évtől kezdődően leltem táviratokra. Néhány kérdés tekintetében – mint például az optánsügy vagy a revíziós propaganda – a Sajtó- és Kulturális Osztály (K 66) iratanyaga is hasznosnak bizonyult, valamint ugyancsak az optánsügy, illetve a fegyverbotrányok kapcsán a Népszövetség iratai (K 78) is érdemi információkkal szolgáltak. A Római Magyar Akadémia történetéről a legtöbb forrást a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (K 636) őrzi. Ezekon túlmenően Klebelsberg Kuno és Bethlen István 1927-es római útjáról, valamint a marseille-i merényletről Kozma Miklós iratai (K 429) között is új adalékokra leltem.

A hazai történészek előtt a magyar forrásoknál jóval kevésbé ismert az Olaszországban fellelhető dokumentum-együttes. A külkapcsolatok tekintetében a legértékesebb iratok az *Olasz Külügyminisztérium Levéltárában* (Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, ASMAE) találhatóak, azon belül is a Politikai Ügyek (Affari Politici 1919–1930, és Affari Politici 1931–1945; AA. PP.) elnevezésű fondban. E levéltár sajátja, hogy az Olaszország egyes államokkal ápolts kapcsolatairól szóló anyagok az adott ország nevével jelzett iratcsomókban rendezve őrzik. Ezek közül a Magyarországra (*Ungheria*) vonatkozó forrásokon túl – hasonlóan a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában alkalmazott kutatási módszeremhez – az *Albania*, az *Austria*, a *Bulgaria*, a *Francia*, a *Germania*, a *Jugoslavia*, a *Romania*, a *Russia* és a *Turchia* elnevezésű

csomók magyar–olasz kapcsolatokról valló iratanyagait is áttekintettem. Néhány ügyre vonatkozóan – mint például a fegyverbotrányok vagy az Usztasával való kapcsolatok – a külügyminisztérium és az államtitkárság iratai (Gabinetto del Ministro e della Segreteria Generale 1923–1943) is hasznos információkat nyújtottak. A német–osztrák vámunió tervéről, illetőleg annak olaszországi és magyarországi fogadtatásáról a Kereskedelmi ügyek 1927 (Affari Commerciali 1927) elnevezésű fondban talált iratok nyújtottak számomra hasznos információkat.

Az Usztasával való magyar és olasz együttműködésről nemcsak a külügyi iratok rejtenek forrásokat, hanem az *Olasz Állami Levéltár* (Archivio Centrale dello Stato di Roma, ACS) Ispettore Generale di Pubblica Sicurezza elnevezésű fondja is. Itt található többek között az olaszországi usztasa táborok koordinálásával megbízott Ercole Conti, közbiztonságért felelős pisai főfelügyelő iratanyaga (Carte Conti). Kutatásomhoz szintén adalékokkal szolgált az *Olasz Hadsereg Vezérkari Főnöke Hivatalának Levéltára* (Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito, AUSSME) dokumentum-együttese. Az iratanyag sajnálatos módon csak töredékesen maradt fenn, így a fegyverbotrányok katonai szempontú vizsgálatára nem nyílhatott lehetőségem.

A magyar és az olasz archívumok anyagán túl még két állam legjelentősebb levéltárainak iratait vizsgáltam, melyet a regionális hatások szempontjából tartottam fontosnak. Számos, elsősorban a magyar–olasz kapcsolatok némely szegmenséről alkotott külső észrevételt tartalmazó forrást találtam a Vatikán levéltáraiban. A közismert *Vatikáni Titkos Levéltárban* (Archivio Segreto del Vaticano, ASV) a különböző országokban működő állandó pápai követségekről beérkezett iratanyagai közül a budapesti és a belgrádi nunciatúrák dokumentumai közül használhattam fel érdemben néhány értékeesebb forrást, de ennél is

hasznosabbnak bizonyult a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának (Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, AA. EE. SS.) anyaga, amely a *Vatikáni Államtitkárság Államközi Kapcsolatok Szekciójának Történeti Levéltárában* (Archivio Storico della Sezione per i Rapporti con gli Stati della Segreteria della Santa Sede, S. RR. SS.) található. Ez a levéltár szintén országonként csoportosítva őrzi az iratanyagokat, amelyek áttekintését az Olasz Külügyminisztérium Levéltáránál ismertetett szisztéma alapján végeztem el. A Vatikán mellett a másik állam, amelynek központi levéltárában kutattam, Horvátország. A Zágrábban található *Horvát Állami Levéltár* (Hrvatski Državni Arhiv) irat-együtteseiben a horvát szeparatisták – Horvát Parasztpárt, Usztasa – magyar–olasz kapcsolatairól kerestem és találtam új adalékokat.

Disszertációm elsősorban e forrásokra alapoztam, melyeket további forráskiadványok és emlékiratok felhasználásával, valamint a szakirodalomra támaszkodva sikerült egységes szövegkorpusszá formálnom. Dolgozatom szempontjából a legjelentősebb forráskiadványt kétségtelenül az *I Documenti Diplomatici Italiani (DDI)*¹⁰ címet viselő, monumentális dokumentum-gyűjtemény hetedik szériájának (Settima serie) 4–16. kötetei jelentik, amelyek az olasz külpolitikára vonatkozó iratokból tesznek közzé alapos, több olaszországi levéltár forrásait tartalmazó válogatást. A memoárok közül kettőt tartok igazán kiemelkedő fontosságúnak a dolgozatom szempontjából. Az egyik Hory András belgrádi, majd 1927-től római magyar követ emlékirata,¹¹ amely elsősorban az előzmények

---

¹⁰ *I Documenti Diplomatici Italiani. Settima serie, Volume 4–15.* A cura di Rodolfo Mosca. Róma, Libreria dello Stato 1953.

¹¹ HORY András: *Bukaresttől Varsóig.* Budapest, Gondolat Kiadó, 1987.

bemutatásához nyújtott segítséget, a másik pedig Pompeo Aloisi olasz diplomata naplója,¹² amelyből kiderül, hogy a marseille-i merénylet elkövetője valójában egy horvát illető, az Usztasa tagja volt.

3. Publikációk

Idegen nyelvű tanulmányok

- *Croatian Political Refugees Living in Emigration in the Interwar Period: the Case of the Croatian Political Refugees Living in Hungary.* Hungarian Historical Review, 2017/3. 624–646.
- *La rivoluzione ungherese del 1956 vista dalla stampa italiana e vaticana.* In: Fejérdy András (szerk.): *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia.* Rubettino Editore, 2017. 11–19.
- *Rapporti italo-ungheresi tra il 1927 e il 1934.* Quaderni Geopolitica 6 – Ungheria: 1000 anni in Europa. 2016/6. 201–211.
- *Italy and the Scandal of Saint Gotthard.* In: Prague Papers on History of International Relations, 2015/1. pp. 93–101.
- *The Hungarian-Italian Support of the Croatian Separatism between 1928 and 1934.* West Bohemian Historical Review, 2015/ 1. 51–70.
- *Hungarian–Italian Economic Relations, 1927–1934.* In: *Öt Kontinens: Az Új-és Jelenkortörténeti Tanszék Tudományos Közleményei.* 2013/1. 257–270.

---

¹² ALOISI, Pompeo: *Journal: 25 Julliet 1932-14 Juin 1936.* Párizs, Librairie Plon, 1957.

Hazai folyóiratban megjelent tanulmányok

- *Adalékok Rothermere revíziós kampányának fogadtatásához: a sajtómágnás és Eduard Beneš levélváltása olasz szemmel* Lymbus – Magyarstudományi Közlemények. 2016. évkönyv. 351–366.
- *A két világháború közötti magyar–olasz kapcsolatok vázlata.* Közép-Európai Közlemények, 2017/4. 44–64.
- *Magyar–olasz együttműködés a horvát szeparatisták támogatásában 1927–1934.* Századok, 2017/4. 879–904.
- *A Trianont követő „zűrzavar” Lorenzo Schioppa apostoli nuncius szemével (1920. október–december).* Egyháztörténeti Szemle, 2017/2. 80–96.
- *Reménykedés és aggodalom. Az 1956-os forradalom eseményei a L'Osservatore Romano tükrében.* Eruditio-Educatio, 2017/1. 47–58.
- *A katolikus egyház a spanyol polgárháború első hónapjaiban. Silvio Sericano nunciussága, 1936. június 11–november 4.* Belvedere Meridionale. Várható megjelenés: 2016/3. 54–63.
- *Kultúrdiplomáciai közeledés Magyarország és Olaszország között (1926–1928).* Közép-Európai Közlemények, 2016/4. 52–65.
- *A magyar–olasz kapcsolatok alakulása 1918–1919-ben.* Századok, 148/1. 133–150.
- *Olaszország viszonya a magyar revízióhoz, különös tekintettel Kárpátalja visszacsatolására.* Scientia Denique, 2014/1. 40–50. 2014.

Könyvfejezet

- *Magyar–olasz kapcsolatok a padovai fegyverszünetről a Tanácsköztársaság végéig.* In:

Zachar Péter (szerk.): Diplomácia, emancipáció és egyházpolitika. Budapest, Heraldika 2014. 154–214.

Konferencia-kötetben megjelent tanulmányok

- *Magyar–olasz kapcsolatok Németország árnyékában, 1935–1943.* In: Ács Kamilla et. al. (szerk.): V. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2017: Tanulmánykötet. PTE DOK, 2017. 229–238.
- *A kalocsai érsekség birtokpere a szentszéki iratok tükrében, 1926–1938.* In Zila Gábor (szerk.): „Uram, hogy lássak!” Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége 2016. 331–347.
- *Az olasz diplomácia szerepe az erdélyi magyar optánsok ügyében.* In: Hajdú Anikó (szerk.): Multietnikus világok Közép-Európában, 1867–1944/ Multietnické prostredie v Strednej Európe, 186–1944. TéKa – Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos és Kulturális Társulása 2016. 147–164.
- *Olasz propaganda a magyar revízió érdekében, 1927–1936.* In: Tavasz Szél – Spring Wind 2015. Eger, Esterházy Károly Főiskola 2015. 491–506.
- *Magyarország és Olaszország kapcsolódási pontjai 1927 és 1934 között.* In: Schaub Anita, Szabó István (szerk.): III. Interdiszciplináris doktorandusz konferencia 2014 = 3rd Interdisciplinary Doctoral Conference 2014. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat, 2015. 373–386.
- *Magyarország, Olaszország, a Vatikán és a horvát szeparatisták, 1927–1934.* In: Tudoly-Vincze Gabriella (szerk.): XIV. Országos Grastyán Interdiszciplináris Konferencia előadásai. Pécs,

- PTE Grastyán Endre Szakkollégium 2015. 128–137.
- *A magyar–olasz barátsági szerződés és a legitimisták.* In: rab Virág (szerk.): XII. Országos Grastyán konferencia előadásai. Pécs, PTE Grastyán Endre Szakkollégium 2014. 69–77.
  - *Kísérlet Magyarország újrafelfegyverzésére: a szentgotthárdi fegyverbotrány.* In: Döbör András, Zeman Ferenc (szerk.): Tanulmányok a magyar történelemből a kora újkortól a legújabb korig: Válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskola által 2014. április 25-én, Szegeden szervezett tudományos konferencia előadásaiból. Szeged, Egyesület Közép-Európa Kutatására 2014. 85-94.
  - *Magyarország szerepe a két világháború közötti, Közép-és Dél-Európa felé irányuló olasz külpolitikában.* In: Csiszár Imre, Kómi Péter Miklós (szerk.): Tavasz Szél 2014: Spring Wind 2014. III. kötet. Debrecen, Doktoranduszok Országos Szövetsége 2014. 134–143.
  - *Olaszország és Trianon.* In: Székely Tünde (szerk.): Innováció és kreativitás a tudományban konferenciakötet. Konferencia helye, ideje: Kolozsvár, Románia, 2013.12.07 Kolozsvár, Romániai Magyar Doktoranduszok és Fiatal Kutatók Szövetsége (RODOSZ) 2014. 101–125.
  - *Woodrow Wilson és Olaszország.* In: Szamonek Vera (szerk.): 11. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia előadásai. Pécs, Grastyán Endre Szakkollégium 2013. 132–139.
  - *A Fiume körüli viták sajtóvisszhangja Az Est című napilapban.* In: Szamonek Vera (szerk.): 10. Országos Interdiszciplináris Grastyán

Konferencia előadásai. Pécs, Grastyán Endre Szakkollégium 2012. 118–125.

Recenziók

- *A Ballhausplatz szellemisége a két világháború közötti magyar diplomáciában. Tóth Imre: Egy polgári arisztokrata: Kánya Kálmán. Pécs–Budapest, Kronosz–Magyar Történelmi Társulat 2016. Soproni Szemle: Kultúrtörténeti Folyóirat. 2017/3. 331–336.*
- *Remények és csalódások – Ormos Mária életrajzi kötete. Újkor online történelmi folyóirat (www.ujkor.hu)*
- *A két világháború közötti Magyarország jugoszláv dokumentumok tükrében. Hornyák Árpád (vál. ford., szerk., bev.): A Horthy-korszak Magyarországa jugoszláv szemmel. Délszláv levéltári források Magyarországról 1919–1941. Pécs – Budapest, Kronosz – MTA TTI 2016. 322. p. Századok, 2017/2. 464–467.*
- *Magyar–szentszéki kapcsolatok 1920-tól napjainkig. Világtörténet, 2016/3. 485–489.*
- *SOMORJAI Ádám OSB – ZINNER Tibor: A Szabadság Térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956–1971. Veritas Könyvek 4. Budapest, Veritas Történetkutató Intézet 2016. 766 old. Egyháztörténeti Közlemények, 2016/4. 141–148.*
- *A Független Horvát Állam két monográfiában. Martina Bitunjac: Le donne e il movimento ustascia. Roma, Edizioni Nuova Cultura 2013.; Alberto Becherelli: Italia e Stato Indipendente Croato (1941–1943). Roma, Edizioni Nuova*

- Cultura* 2012. Klió: Történelmi Szemlésző Folyóirat, 2015/2. 50–57.
- *Simona Nicolosi: A XX. századi dunai konföderációs tervek az olasz külpolitikában.* Klió: Történelmi Szemlésző Folyóirat, 24:(3) pp. 105-111. (2015)
  - *A Magyar Légión a brigantizmus ellen. Az Olasz Szárazföldi Haderő Történelmi Hivatalának dokumentumai.* Világtörténet, 2014/4. 703–706.
  - *Daniele Ceschin: Gli esuli di caporetto. I profughi in Italia durante la Grande Guerra (Caporetto száműzöttjei. Menekültek Olaszországban a Nagy Háború alatt.* Laterza, Bari, 2014. 313 o. ISBN 978-88-581-1139-0). Hadtörténelmi Közlemények, 2014/3. 840–842.
  - *Eric Gobetti: Alleati del nemico. L'occupazione italiana in Jugoslavia, 1941-1943. (Együtt az ellenséggel. Az olasz okkupáció Jugoszláviában, 1941-1943)* Laterza, Bari, 2013. 196 o. Századok, 2014/6. 1580–1583.
  - *Rolf Wörsdörfer: A "keleti határ". Az Adriatérség antropológiája és mikrotörténete.* Klió: Történelmi Szemlésző Folyóirat, 2014/4. 110–114.

Ismeretterjesztő cikkek

- *Marseille-t látni és meghalni: Adalékok a marseille-i merénylethez.* Újkor online történelmi folyóirat (www.ujkor.hu)
- *A Marcia su Roma és háttere.* Újkor online történelmi folyóirat (www.ujkor.hu)
- *Adalékok az Usztasa Mozgalom magyar–olasz támogatásához.* Újkor online történelmi folyóirat (www.ujkor.hu)

4. Előadások

Konferencia-előadások

- 2012. április 12–13. X. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia, Pécs: *A Fiume körüli viták sajtóvisszhangja Az Est című napilapban.*
- 2012. november 22. TIT-konferencia, Pécs: *A Tanácsköztársaság megítélése Olaszországban.*
- 2013. március 9. Jánossy Ferenc Emlékkonferencia, Budapest: *A magyar–olasz kapcsolatfelvétel kezdetei az első világháborút követően.*
- 2013. április 17–19. XI. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia, Pécs: *Woodrow Wilson és Olaszország.*
- 2013. április 3–5. OTDK, Debrecen: *Fiume az olasz külpolitikában és a békekonferencián, (1918–1920).*
- 2013. november 25. TIT-konferencia, Pécs: *Magyarország és Olaszország gazdasági kapcsolatai 1927 és 1934 között. Kísérletek Olaszország gazdasági térnyerésére a Duna-medencében.*
- 2013. december 7. Innováció és kreativitás a tudományban – PhD-konferencia, Kolozsvár: *Olaszország és Trianon.*
- 2014. március 18–20. XII. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia, Pécs: *A magyar–olasz barátsági szerződés és a legitimisták.*
- 2014. március 21–23. Tavaszi Szél Konferencia, Debrecen: *Magyarország szerepe a két világháború közötti olasz külpolitikában.*

- 2014. április 15–17. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia, Pécs: *Magyarország és Olaszország kapcsolódási pontjai 1927 és 1934 között.*
- 2014. április 25. „Magyarország története a kora újkortól a legújabb korig” Doktorandusz Konferencia, Szeged: *Kísérlet Magyarország újrafelfegyverzésére: A szentgotthárdi fegyverbotrány.*
- 2014. szeptember 18–19. Tudás – tudomány – disszemináció, II. Minősítő Konferencia, Pécs: *Magyar és olasz revizionizmus a két világháború között* (Legközérthetőbb előadás-díj.)
- 2014. október 9. Nemzetközi transzfermotivációk a 19–20. században Doktorandusz-konferencia, Pécs: *A magyar–olasz kapcsolatok mozgatórugói a két világháború között.*
- 2014. november 21–23. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, Újvidék (Novi Sad): *Az Usztasa magyar–olasz támogatása a kezdetektől a marseille-i merényletig.*
- 2014. december 12. IV. Újragondolt Negyedszázad Konferencia, Szeged: *A Belső Macedón Forradalmi Szervezet (VMRO), Magyarország és Olaszország a Horthy-korszakban.*
- 2015. április 8–10. „Tavaszi Szél” Konferencia, Eger: *Olasz propaganda a magyar revízió mellett (1927–1936).*
- 2015. május 16. Modernizációs folyamatok multietnikus nemzetállamokban. Mentalitás-, társadalom- és művelődéstörténeti megközelítések, Budapest: *A magyar optánsok ügye az Olasz Külügyminisztérium előtt.*
- 2015. július 16–19. III. Kárpát-medencei Fialat Magyar Történészek Tábora, Ópusztaszer:

Magyar–olasz együttműködés a Balkánon a két világháború között.

- 2015. október 5–6. Grastyán Konferencia, Pécs: *Magyarország, Olaszország, a Vatikán és a horvát szeparatisták, 1927–1934.*
- 2015. október 23–25. Fialat Kutatók és Doktoranduszok VI. Nemzetközi Teológuskonferenciája, Budapest: *A kalocsai érsekség birtokpere a szentszéki iratok tükrében, 1926–1938.*
- 2015. november 13. V. Újragondolt Negyedszázad Konferencia, Szeged: *Kultúrdiplomáciai közeledés Magyarország és Olaszország között (1926–1928).*
- 2015. november 13–15. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, Szabadka: *Magyarország helye a Badoglio-tervben.* (Szekcióelső díj, közönségdíj.)
- 2016. március 9–10. XIII. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia, Pécs: *Lehetőség a revízióra? – A négyhatalmi paktumterv szerepe a két világháború közötti magyar–olasz kapcsolatokban.*
- 2016. április 8–9. La Storia delle Religioni e, la Sfida dei Pluralismi, Róma: *Conflitti religiosi ed etnici negli Stati successori della Monarchia Austro–Ungherese nel primo dopoguerra: l’esempio dell’Arcivescovado di Kalocsa.*
- 2016. április 14–16. 21st ASN Convention, New York: *The Hungarian Optants in Transylvania in the Italian Diplomacy, 1927–1931.*
- 2016. június 23–24. Dynamics and Policies of Prejudice, Róma: *Ethnic Separatism in Yugoslavia: the Activity of the Internal*

Macedonian Revolutionary Organization (IMRO) in the Interwar Period.

- 2016. július 7–10. IV. Kárpát-medencei Fialtal Magyar Történészek Tábora, Ópusztaszer: *A lateráni egyezmény a két világháború közötti magyar–olasz kapcsolatokban.*
- 2016. augusztus 22–27. VIII. Hungarológiai Kongresszus, Pécs: *A magyar kultúra ideje Rómában: a Római Magyar Akadémia alapításának háttere.*
- 2016. augusztus 31–szeptember 3. XXII Congresso AIPI, Budapest: *L'organizzazione di un assassinio? – Il ruolo dei rapporti italo–ungheresi nell'assassinio di Marsiglia.*
- 2016. szeptember 6–7. Italy's Decade of War: 1935–1945 in International Perspective, Glasgow: *Fascist Militarism and the Hungarian Diplomacy (The Example of the Italian Occupation of Albania).*
- 2016. szeptember 8–10. 1956 és a szocializmus: válság és újragondolás, Eger: *Az 1956-os forradalom eseményei a Corriere della Sera és az Unità lapjain.*
- 2016. október 13–14. Poznan-Budapest 1956, Pécs: *Hope and Anxiety: the Judgement of 1956 in the Vatican's Press.*
- 2016. október 19–20. 1956 e l'Italia, Róma: *La rivoluzione ungherese del 1956 vista dalla stampa italiana e vaticana (l'Avanti, il Corriere della Sera, l'Osservatore Romano, l'Unità).*
- 2016. november 25. VI. Újragondolt Negyedszázad Konferencia, Szeged: *Magyar–olasz kapcsolatok a két világháború között.*

- 2017. március 30. Grastyán Konferencia, Pécs: *A magyar királykérdés Olaszország szemével.* (Legjobb előadás-díj.)
- 2017. március 31–április 2. XX. Tavaszi Szél Konferencia, Miskolc: *A két világháború közötti magyar–olasz kapcsolatok fogadtatása Csehszlovákiában.*
- 2017. augusztus 31–szeptember 3. V. Kárpát-medencei Fiatal Magyar Történészek Tábora, Ópusztaszer: *Horvát politikai menekültek Magyarországon 1934-ben.*
- 2017. november 24. VII. Újragondolt Negyedszázad Konferencia, Szeged: *A két világháború közötti magyar–olasz kapcsolatok regionális hatásai.*

Egyéb előadások

- 2014. október 15. Hadtörténeti Esték, Pécs: *Az Usztasa magyar–olasz támogatása, 1929–1941.*
- 2014. november 27. Pesti Bölcsész Akadémia, Budapest: *Az olasz–magyar szövetség hatása a Balkánon és Közép-Európában a két világháború között.*
- 2016. január: Pesti Bölcsész Akadémia, Budapest: A „Magyar–olasz együttműködés a két világháború között” című kurzus keretében két előadás: *A Belső Macedón Forradalmi szervezet és a horvát szeparatizmus magyar–olasz támogatása, 1927–1934;* és *Magyar–olasz asszisztálás egy terrorcselekményhez (?): a marseille-i merénylet és következményei.*
- 2016. március 21. Nyugdíjas Szabadegyetem, Pécs: *„Egy szerződés nem lehet sírbolt” – Benito Mussolini és a magyar revízió.*

- 2017. március 1. Grastyán Emlékest, Pécs:
*Jankapuszta – horvát emigránsok
Magyarországon.*

Hamerli Petra
Pécs, 2018. január 30.